

Tym bardziej zachęcony jestem do dalszej reciprocacji na każdą requisitą waszej książęcej mści, gdy do zachowania szczerzej z nami sąsiedzkiej przyjaźni ich m. m. panów Nieczajów powagą swoją zagrzeć raczył i mojej wniesionej do w. ks. mci za zbiegiem Gurskim, dawszy u siebie miejsce instantiej, wolnego odpuścić rozkazał. W czym tak chętnej w. ks. mci uznawszy ku sobie łatwości, jako nizko za onę czołem biję, tak i dalszą nieodmienną moją powolnością dewinkować nie ustane i więcej za takowemi, jak Gorski, pańskiej w. ks. mci osoby turbować nie obiecuję. Nie przykrzyłby się i powolnym donoszeniem wyrządzonej naszym ludzom niechęci ich m. m. panów Nieczajów, lecz zabiegając, aby im dalej, tym większa nie urosła rad nie rad musiałem. W dalsze jednak czasy za napominaniem onych od w. ks. mci mając za to, iż lepsze w podanych okazyach zechcą ich m. mc swojej wyświadczać dokumenta przyjaźni i owszem ja z miejsca mego dla wysokiej powagi honoru w. ks. mci skutecznie zachować i pomnażać one nazawsze będę się starał. S takim declaruje słowem i uniżony mój przy tym w. ks. mci załecam ukłon.

W. ks. mci m. wielce mciwego pana całe zyczliwy przyjaciel i powolny sługa Bazyli

Dunin Borkowski, pułkownik jeo carskiej mos. Wojsk Zaporozkich czernihowsky.

Z Czernihowa 17 10bris vl. 1678”

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ 2. – № 1159-а. Оригінал, власноручно підписаний В.Дунін-Борковським і завірений печаткою, яка майже не збереглася. Адреса: “Jaśnie oświeconemu książęciu j. mci Aleksanrowi Ziłaremu Połubińskiemu, marszałkowi wielkiemu Wielkiego Księstwa Litewskiego, wielce mnie mciwemu panu i dobrodzieju podać.”).

(Розширений варіант даної статті була вже нами опубліковано: Мищик Ю. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV–XVII ст. (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 2001. – № 3. – С. 52–64).

З нових джерел до історії повстання 1591–1596 рр.

Повстання 1591–1596 рр. проти гніту Речі Посполитої підняли запорозькі козаки на чолі з Криштофом Косинським та Северином (Семеном) Наливайком. Це повстання відкрило собою серію національно-визвольних повстань кінця XVI – першої половини XVII ст., завершених Національно-визвольною війною українського народу 1648–1658 рр. До його історії час від часу зверталися українські вчені ще дореволюційного періоду, насамперед М. Грушевський та В. Доманицький. Але з часів Другої світової війни і виходу в світ праці українського історика-емігранта М. Антоновича не з’являлося солідних досліджень на цю тему. Лише в останні роки вийшла монографія чернігівського історика Сергія Леп’явка, яка узагальнила досягнення української історіографії у даному напрямку, водночас збагатила джерельну базу вивчення проблеми і розв’язала ряд дуже важливих питань історії повстання 1591–1596 рр. В ній же міститься й ґрунтовний нарис історії дослідження згаданого повстання (1).

Однак в архівах, зокрема в польських, ще зберігається чимало важливих матеріалів, котрі стосуються історії даного повстання. Маючи досвід праці в польських архівах, нам вдалося виявити там ще ряд незначних документів. І хоча наші головні зусилля були зосереджені на пошуку джерел пізнішого періоду, однак у поле зору потрапляли часом унікальні документи, насамперед незнаний лист С. Наливайка, особисто ним підписаний (це перший відомий автограф козацького вождя). Прикметно, що на цьому листі Наливайко називає себе не Северином, а Семеном – ім'ям, дуже поширеним в Україні. даний лист був нами повністю віддрукований (2), але залишилися інші документи. Так, вдалося знайти згадку про прапори й сурми С. Наливайка, які потрапили до рук карателів у 1596 р. і після цього (ще на початку XVII ст.) зберігалися у коронному скарбі у Варшаві. У відповідних томах (“теках”) Нарушевича, що зберігаються у відділі рукописів Бібліотеки Чарторийських у Кракові, знаходяться матеріали сейму 1596 р. У сеймовому щоденнику зафіксовані, наприклад, репліки луцького біскупа, котрий радив громити козаків і порівнював їх з дияволом, а панівний клас, що “потерпає від сваволі”, – з селянином. Перемиський біскуп переконував сейм у тому, що “цей свавільник Наливайко з іншими чинить свою справу під імператорським (тут маються на увазі Габсбурги – *Ю.М.*) прапором, з небезпекою для нас” (3). Турецький султан у листі до короля Речі Посполитої Сигізмунда III (1596 р.), зокрема писав: “Злі люди та піддані ваші козаки часто нападають, чинять великі шкоди як у нашій, так і у вашій державі. Про це нас повідомив ваш посол, а щоб ми могли запобігти цьому, жадав від нас, щоб ми фортеці й замки будували для кращого заспокоєння підданих і для швидшого приборкання козаків” (4). Князь Миколай Криштоф Радзивил, троцький воєвода (брат великого гетьмана литовського Криштофа Радзивила), у своїх листах до литовських підскарбів та судді відповідно від 1 та 11 грудня 1593 р. згадував про неготовність литовського війська, в якій його застали запорозькі козаки, про спустошення, яких завдають вони (білоруському) краю (5).

Пропонуємо увазі читачів листи з фамільного архіву князів Радзивилів (АР). Один з них наводимо повністю, інші – у вигляді витягів чи регестів. Практика публікації документів у вигляді регестів має давню традицію, наприклад ще на початку XX ст. таким чином було видано частину донесень папських нунцій XVII ст. – Джованні Торреса (публікація С. Забугіна) та П'єтро Відоні (публікація С. Томашівського) (6). У повоєнний час українські історики та архівісти видали таким чином акти з Крем'янецької гродської книги. Регести мають ту перевагу, що дозволяють зекономити обсяг публікації за рахунок другорядних звісток, стереотипних форм ввічливості тощо. Виходячи з цього, ми вирішили використати регести як форму публікації і передати у концентрованому вигляді головну суть інформації згаданих джерел, які стосуються історії повстання 1591–1596 рр.

Фамільний архів князів Радзивилів скрадає нині окремий велетенський фонд АГАД. У II-у відділі цього фонду зберігається рукописний збірник документів (“книга”) № 56. Він містить у собі документацію (оригінали та копії універсалів, листів, “новин” тощо) троцького воєводи, князя Миколая Криштофа

Радзивила, створену у 1594–1601 рр. Серед них знаходиться і 12 листів, які стосуються повстання К. Косинського та С. Наливайка. Ці документи охоплюють 1595–1596 рр. і були писані як самими князями Радзивилами, так і іншими високопоставленими особами Речі Посполитої. Ще один документ (№ 1) нами було виявлено у V відділі фонду “АР” АГАД, де містяться листи, адресовані Радзивилам. Саме у цьому листі, писаному волинським магнатом, князем Олександром Острозьким, досить детально розповідається про генеральну битву під П’яткою, яка закінчилася поразкою українських повстанців. Цей лист підтверджує, зокрема, твердження польських хроністів Й. Бельського та Р. Гайденштайна, згідно з якими війська князя Януша Острозького розірвали козацький табір, було забито близько 2000 козаків. Оригінальними є свідчення про спосіб присягання Косинського, який пішки дістався до князя Острозького і, “впавши хрестом, перепросив”. У подальших 8 листах (№№ 2–6, 8–10) містяться лише загальні дані про повстання, говориться про те, що воно застало феодалів ВКЛ непередбаченими (мається на увазі прихід повстанців у Білорусь і взяття Наливайком Слуцька 6.11.155 р.), що литовська й білоруська шляхта неохоче з’єднувалися для придушення повстання, не хотіли слухати свого керівника, речницького підстаросту Михайла Буйвида. Князь Миколай Криштоф Радзивил з прикрістю зазначав, що такі розрізнені дії не дадуть успіху, це все одно, як десяток людей буде настроювати людно (“ніколи не буде мелодії”). Разом з тим є цікаві дані, що стосуються особи Григорія Лободи. Невідомий ближче автор листів з Ракова (№ 3, 4) розповідає про любов Лободи до Церери і Бахуса, тобто до жінок і вина. У листі № 13 говориться про листи Наливайка та Шаули і стисло переказується їхній зміст.

Значно більше значення мають інші три листи (№№ 6, 7, 11). У листі № 6 уточнюються деталі боротьби повстанців за копиль та Несвіж. Якщо С. Леп’явко на підставі відомих йому документів лише здогадувався, що Наливайко послав полковника Мартинка на чолі 500 козаків на Копиль, “а можливо, через Копиль на Несвіж” (7), то тепер можна не сумніватися у тому, що Несвіж був дійсно кінцевою метою невдалого походу Мартинка. Важливими є згадки про те, що крім Мартинка, був ще один керівник повстанців, що Мартинка було дійсно вбито й урочисто поховано в Слуцьку (цьому щоправда суперечить літописна звістка про спалення тіл повстанців у Копилі, яка наводиться нижче), що верхівка ВКЛ прагнула нав’язати дипломатичні контакти з Наливайком, але посланий віленським воєводою (Криштофом Радзивилом “Перуном”) шляхтич Третяк був закутий у кайдани Мартинком. Надзвичайно цінними є свідчення про родича Наливайка (“швагра”) Саву у Слуцьку, внаслідок дій якого Слуцьком оволоділи повстанці. Є дані про перебування Наливайка у Бобруйську. Цікавим є переказ чуток про Лободу. Лист М.К. Радзивила підтверджує давні вже відомих джерел про перехід Наливайка з Речиці до Петровиць і далі – до Ляхви. Разом з тим засвідчується перебування козацького ватажка у Городку біля Ляхви, про конфлікт наливайківців з лободинцями, внаслідок чого на місце Лободи було обрано Шаулу. Дуже важливим є повідомлення про іншого повстанського ватажка – старовинного козака Масло (?), основу загону якого склали козаки з Канева.

У додатках подаємо повний текст (у перекладі українською) случького вйта Кипріяна Чисевича до князя Олелька Юрійовича Слуцького (р. н. невід. – 26.06.1591) зі скаргою на запорізьких козаків і на князівського урядника Шадурського (Садурського), де згадується і про брата цього князя – Яна Семена Юрійовича (р. н. невід. – 1592) – останнього представника роду князів Олельковичів – Слуцьких по чоловічій лінії. До речі, останньою представницею даного князівського роду по жіночій лінії стала їхня сестра – св. Софія Слуцька – Радзивил (1585–1612).

Таким чином, вищезгадані листи проливають додаткове світло переважно на похід повстанців С. Наливайка на Білорусь 1595–1596 рр. Сподіваємося, що подальші пошуки в польських архівах принесуть нові знахідки цінних джерел з історії України козацької доби. У додатку вміщено листа случького вйта до князя Олександра Олельковича-Слуцького (номер 26.06.1591 р.), який може стосуватися початкового періоду повстання К. Косинського або часу, який передував йому.

Примітки:

¹ Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. – Чернігів, 1996. Див. також: Леп'явко С. Українське козацтво у міжнародних відносинах (1561–1591). – Чернігів, 1999.

² Мицик Ю. Незнаний лист Наливайка // Старожитності. – 1995. – №5–6. – С. 9.

³ Бібліотека Чарторийських. – ВР. – № 96. – С. 363–365.

⁴ Там же. – С. 568.

⁵ АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ II. – № 56. – С. 186.

⁶ Сборник статей по истории Юго-Западной России. – К., 1915. – Вып. 2; Жерела до історії України – Руси. – Львів, 1924. – Т. 16. – Ватиканські матеріали до історії України. – Т. 1. Донесення римських нунціїв про Україну 1648–1657 рр.; Томашівський С. До історії перелому Хмельниччини. Листи королівського секретаря Паоло Доні до нунція П'єтро Відоні з 1653 р. // Науковий збірник ВУАН. – К., 1927. – С. 1–58.

⁷ Леп'явко С. Козацькі війни... С. 164.

* * *

Регести:

№ 1

1593, лютого 13. – Любартов. – Лист волинського воєводи, князя Олександра Острозького до князя Криштофа Радзивила

Мова йде про козацькі справи, про перемогу над повсталими козаками під П'яткою. Спочатку там билися герцями, потім – табором вийшли перед містом всі, хто там був. Козаки почали вогнем з рушниць шкодити нашим, внаслідок чого самих коней було поранено понад 200. Врешті козацький табір було розірвано з великою силою, що викликало замішання серед козаків. Ми не дали їм розвернутися і розбили, поклавши на місці близько 2000 їхніх

найпередніших людей, не рахуючи тих, котрі раніше загинули (кількадесят). Тоді відбили 13 гармат, порох. В сумі їх загинуло дуже багато, в т.ч. 10 найліпших людей. Косинський з рештою втік до міста, але його обложив князь його мость і не дав їм вийти. Почалися мирні переговори. Хоч і неохоче вчинив князь й. м., але мусив, і він на слово панів – єднавців погодився з цим. Косинський приїхав до табору князя й. м., пішо прийшов через табір до князя й. м., “впавши хрестом, перепросив”. За ним сотники і осавули, також і вся чернь вчинили присягу його мості на вічний мир. Бидло та інші речі повернули князеві його мості, а інші ще мають повернути.

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ У. – № 11074. – Оригінал).

№ 2

1595, листопада 8. – Мир. – Лист невідомого до підскарб'я ВКЛ

“...Я боюся тільки того, щоб ці тривоги від козаків не перешкодили нам. А вони (ці тривоги) тепер є, коли б настали більші тривоги, то важко було б моїм слугам.”

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ П. – № 56. – С. 206–210. Копія).

№ 3

1595, листопада 11. – Раков. – Лист невідомого до підскарб'я ВКЛ

“Відсилаю листа пана мазирського підстарости. Як бачу, він розуміє, що коли б ми були разом, то козаки не напали б... Чути про них, що Наливайко чекає на з'єднання (козацького) війська з своїми силами. “Тоді треба буде стільки провіанту, що Боже, щоб вони не приїхали до нас. Але бачу, що й сам Лобода має і Цереру і Бахуса.”

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ П. – № 56. – С. 182. – Копія).

№ 4

1595, листопада 11. – Раков. – Лист тієї ж особи до князя Миколая Криштофа Радзивила (?)

Мова йде про Лободу, який “має Цереру і Бахуса”, і в ці голодні часи бенкетує з молодими панянками. “Однак він дешево їм платить, за раз по кілька ліктів сукна; небагато за (весільний) вінець. Очевидно, він думає, що таким чином він собі прихилить жінку (?)...”. Таке саме буде й нам за великий полк людей, уколи в ім'я батьківщини ми виступили б проти таких, на котрих буде (?) помста з неба за невинно пролиту кров... Заради Бога, чиніть

залізом, щоб потім не було запізно. Віддаюся (вашій мості) разом з дружиною”.

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ II. – Кн. 56. – С. 183. – Копія (?).

№ 5

1595, листопада 15. – Несвіж. – Лист князя Миколая Криштофа Радзивила (?) до невідомого

Мова йде про козацьку “сваволю”, але вже одних з Божою поміччю розгромили, а других, з більшою потугою, чекаємо. Вже є (про них) певні відомості.

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ II. – Кн. 56. – С. 184. – Копія (?).

№ 6

1595, грудня 12. – Несвіж. – Лист невідомого до канцлера ВКЛ

Мова йде про небезпеку від козаків, які прийшли в наш край. З грудня до Несвіжі з’їхалися пани. За кілька днів перед цим Наливайко покинув Слуцьк після поразки в Копилі і загинув там кількох десятків своїх, а також двох їхніх ватажків, особливо якогось Мартинка, котрий обіцяв Наливайку взяти Несвіж. Про це твердить і пан Третяк, котрий був посланий від пана віленського (воеводи) до Наливайка і “посаджений в ланцюги, сидів у господі Мартинка”. Котрого (Мартинка?) було потім вбито двома пострілами, і я бачив, як урочиство його було поховано і церкві у Слуцьку. Пани вирішили зібрати людей проти Наливайка, над ними старшим є пан Буйвид. Спалили Свіслоч у пана Гарбурди. Про Лободу кажуть різне, бо і канцлер послав на нього людей і нібито його мали обложити у Вінниці, навіть і вбити. У Переяславі укріпилися, тепер чути, що і в Києві, а з Києва (?) з частиною гультяйства з’явилися у Пінську. Слуцьк не потрапив би у шкоду, але у ньому була зрада від якогось Сави, швагра наливайкового, він пише до нього про 5000 дукатів. Шляхетські (гроші ?) відіслали до Новгородка. Тепер чути, що Наливайко окопався у Бобруйську, має понад 19 гармат. Пишуть з Мінська, що нібито за Свіслочю він мав би окопатися з тим, щоб пустошити звідти.

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ II. – Кн. 56. – С. 188–189. – Копія).

№ 7

*1596, січня 2. – Несвіж. – Лист
князя Миколая Криштофа Радзивила
до князя Криштофа Радзивила (?)*

“...Треба кожному пошкодувати того, що Наливайко вискочив, вважай як, з гарбезі (?), але цього й треба було сподіватися, бо із назбираною дружиною відправили (проти нього). Сталось так, що ніби хтось удесятьох хотів настроїти лютно, “з чого ніколи не буде мелодії”. Великі й славні гетьмани не хотіли цього, бо великими, але різними військами керували. Нас карає Господь Бог...Більше б нас зібралось і було б кращим послушенство, якби пана Буйвида слухали. “Треба польного гетьмана, щоб жоден не міг ухилитися”. Більше було б користі, якби ми були їхали..., то не втік би був цей лотр, ...гарматок би було щось зібралось б...Пан Петро Тризна сказав мені, що шляхта з Волковиського повіту вже виступала, і було їх чимало. Але як тільки здогадалися, що ми самі не йдемо, то назад пішли. Деякі, прийшовши, почули, що особи вашої мості не буде, повернулися, інші взагалі не приїхали, таке, чути було, діялося і в інших повітах. Ліпше було б військової соромоти зазнати, а нам самим молодшим сенаторам, їхати, ніж чути з ганьбою, що він (Наливайко) тепер втік. Ми чекаємо на нього щогодинно, особливо “після цього покумання з Лободою”. Я чекаю на твоїх, щоб їх привітати, коли вони, не прощаючись, покинули пана Буйвида. “Дай, Господи Боже, щастя, але якщо прибув туди Лобода, то не станеться, очевидно цього привітання”.

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ II. – Кн. 56. – С. 196–197. – Копія).

№ 8

*1596, січня 5. – Лист князя
Миколая Криштофа Радзивила до канцлера ВКЛ*

Мова йде про релігійні справи. “Посилаю до вашої мості копію листа мазирського підстарости Єсмана, котрий писав до князя Жемського (??) про побожність Лободи і його війська. Ми чекаємо на них щогодини”. Згадуються події в Могилеві.

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ II. – Кн. 56. – С. 187–199. – Копія).

№ 9

*1596, січня 29. – Лист князя
Миколая Криштофа Радзивила
до князя Криштофа Радзивила (?)*

Я маю дані про козаків, надсилаю їх вашій мості. Правда (вони) застаріли, але не скоро мені цього листа слуга прислав. Тут дуже важливі речі, я не

хочу ними легковажити. Без сумніву, що хоч і в малій купі, але зійдемося (в битві). Козаки на нас підуть.

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ II. – Кн. 56. – С. 197–199. – Копія).

№ 10

1596, лютого 6. – Копиль. – Лист князя Миколая Криштофа Радзивила до неназваного князя

“...Дякую покійно за прислання для прочитання листа від Шаули. Ваша мосьть зволив побачити, як вибачаються (?), що не догнали Наливайка без гармат або ж з меншою кількістю людей та гарматами. До того ж, нібито просить про перепочинок. Його мості пана жмудського (старости) урядник, бачу, пише та й інші всі кажуть, що чинять великі кривди й утиски. Також і Наливайко досить скромні листи на початку писав, насправді біля передмістя (?), але теж претендував тільки на хліб з сіллю, як хитрий, щоб розсмакувати, потім стало видно результати того, що він вчинив. Так само і цей вчинить, так само, як і приручені вовки”.

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ II. – Кн. 56. – С. 206–210. – Копія).

№ 11

1596, лютого 6. – Копиль. – Лист князя Миколая Криштофа Радзивила до князя Криштофа Радзивила (?)

“Приїхав з листами вашої княжої мості пан Кошиць до мене, до Несвіжа, майже перед полуднем. А я зразу після цього, о другій годині, приїхав до Копиля, де згідно з універсалом вашої княжої мості має бути з’їзд Новгородського повіту. Наливайко ж, виїхавши з Речиці, рушив сюди, в ці краї. Приїхавши до Петрковиць за шість(?) днів у погану дорогу, яка в цей час була, за одну ніч проїхав 8 миль до Колка (?), маючи завжди дві тисячі людей, котрі йому дуже швидко роблять мости. Там же під Колком (?), зібравши більше черні і перейшовши Прип’ять, ставу Городку, маєтності мого брата, небіжчика, його мості пана маршалка, (*мова йде про Альбрехта Радзивила, надвірного маршалка ВКЛ у 1579–1592 рр. – Ю.М.*) укріплений, вважай, самою природою, хоч там дерев’яний замок давно згорів. Там же з цього боку Прип’яті прибув від Городка до моєї маєтності, Ляхви, де поставив половину свого війська, котре, зазвичай, чинить вбивства всякій статі. Звідти вже він не може мати іншого шляху, якщо захоче рушити далі в Литву: або сюди, до нас, в Новгородський край, або до Пінська, або на Волинь, якщо захоче повернутися. Чи буде він лежати на цих місцях, чекаючи okazji (??), чи потім навесні зміг би вигідніше Прип’яттю на Низ піти, а до того плюндрувати тут ці краї, як йому це засмакувало? Легше він зможе це вчинити, маючи людей (?) і гармати. До цього ж злого ще й вість прийшла вчора, що Лобода з 3500 добірного

люду від'їхав від козаків. За ним однак послали, нагадуючи під загрозою військового покарання, щоб він повернувся і не покидав їх. Вони обрали на місце Лободи старшим якогось Шаула, у котрого вже є 600 кінних в Клецьку, і, як про це дана певна відомість його мостю паном новгородським (старостою), теж туди приїхав. Цих же свавільних людей є частина у Слуцькій волості, у десяти милях від Слуцька. А другий старий запорожець, якийсь Масло(?), вийшовши з чималою кількістю людей, яких звів з Канева і з інших українних міст, йде в ці краї, щоб у Наливайка забрати його здобич, але цей торг бодай не про нас (був); тут він буде...”

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ II. – Кн. 56. – С. 203. – Копія).

Додатки:

№ 1

***1591, квітня 1(березня 22). – Слуцьк. – Лист слуцького
війта Кипріяна Чисевича до князя Олелька Слуцького
зі скаргою на запорізьких козаків і на князівського
урядника Шадурського (Садурського, Задурського)***

“Ясновельможний і милостивий пане князю,
пане, пане мій милостивий!

Вашій князівській милості, своєму милостивому пану, доповідаємо про незносні кривди селу Таль вашої князівської мості. Доносимо цим моїм не-вправним писанем про те, що їм сталося, милостивий пане, від запорізьких козаків через урядника вашої князівської мості пана Шадурського; бо вони, милостивий пане, спочатку напавши на інші сільця Бобан і Таль, просили стації. Отже, небораки бобанці і тальяни зложили їм шістьдесят коп. Пан Садурський милостивий княже, наїхавши на них у селі Тальському, наказав бути тальським мужам (у себе) і, маючи їх із собою, забрав у них вози і гроші, а самих прогнав. Вони, милостивий пане, наїхавши другим разом з півтора ста чоловік, мордували мужичків-небораків в'язанням та биттям, також жінкам і неповнолітнім дівчатам чинили нечувані гвалти і шкоди, незносні розбої чинили, забираючи провіант собі і коням. Милостивий пане, його мость пан Оникій упрохав за пана Задурського і повернув їм гроші. Підданим вашої князівської мості вчинені такі шкоди, що неможливо й розповісти, (ці піддані) не можуть мати (необхідного) і для посіву збіжжя; до того дійде, милостивий пане, що половина з них по-вовчі підуть собі геть. Я ж доповідаю вашій князівській мості, своєму мостивому пану, про ці речі. А якщо ваша князівська мость мені не повіриш, то зволиш довідатися від когось іншого, бо й пан Унжковський писав достатньо про це до Варшави, до його князівської мості, пана брата вашої князівської мості, його мості князя Семена і до пана Бялинського, і я про це ж розповідаю. Жалюся вашій князівській мості, своєму мостивому пану, щоб у своїй справі не було шкоди, маю надію на Господа Бога і на вашу князівську милість, свого милостивого пана, котрому, Господи Боже, зволь

дати добре здоров'я і в усьому радісної втіхи, з чого б і ми веселі були, віддаючи честь і хвалу нашому Спасителю.

(Держархів у Кракові. – Ф. “Зібрання Русецьких”. – № 50. – С. 57. – Оригінал, писаний польською мовою з домішками білоруської. Подається нами у перекладі українською. Печатка не збереглася. Адреса: “Ясновельможному Олельковичу Слуцькому, моему милостивому пану”. Пізніша приписка іншою рукою: “Радзивил”).

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ II. – Кн. 56. – С. 187–199. – Копія).

№ 1

1595, не раніше 24 (14) листопада. – Уривок з літописного збірника князів Радзивилів

“...Року 1595. Наливайко був у Слуцьку, а у день святого Пилипа руського (14 листопада за старим стилем – Ю.М.), в суботу на запуст, князь його мосьть пан гетьман литовський (Криштоф Радзивил – Ю.М.) наказав розгромити полковника Мартинка в Копилі. Його самого було забито, а розбивши козаків, тіла (загиблих) було спалено з гайма (?)”.

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ II. – Кн. № 63. – С. 53. – Переклад з польської).

(Дана стаття була вже нами опублікована раніше: Мицик Ю. З нових джерел до історії повстання 1591–1596 рр. // УІЖ. – 2002. – № 2. – С. 69–76).

Цікавий епізод білоруської історії кінця XVI ст.

Працюючи в польських архівах під час чергового наукового стажування я виявив одну цікаву справу (1). Невідомий автор, очевидно прикордонний староста ВКЛ з оточення князя Криштофа Радзивила «Перуна» гербу Труби (1547–1603), доповідав наприкінці липня 1597 р. великим за обсягом листом своєму патрону про події в сусідній Московії, насамперед про якийсь конфлікт між царем Федором Івановичем, який доживав останні дні, та Борисом Годуновим, фактичним правителем держави. Цей лист не може не викликати інтересу з боку істориків Білорусі, насамперед тому, що його основна інформація походить від білорусів і частково стосується білоруської історії.

Отже, перші звістки принесли незнамому автору листа три білоруських купці, які їздили торгувати у Москву, причому вони представляли різні білоруські міста: Семен Лашкович був міщанином Могилева, Григорій Ляхович – Мінська, а Кирило Оксенович – Кописі. Купці вже прибули на Поклонну гору, але через міську заставу їх не пропустили під тим приводом, що нібито на Москву мають вдарити ординці. Довелося повертатися назад і заночувати біля Сегуні. Там до них приєдналася велика група інших білоруських купців, котрих так само не пустили до Москви. Далі шлях лежав до Мамонова, що на захід від Москви. Там шляхи купців розділилися. Згадана трійця дістала дозвіл поторгувати два дні у цьому місті, а потім виїхала на Вязьму. Лашкович, Ля-